

Andrei Smochină*

DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ DIN 27 AUGUST 1991 – ACT DE TEMELIE AL REPUBLICII MOLDOVA

Declarația de independență a Republicii Moldova¹ este unul din izvoarele statalității Republicii Moldova și constituie o piatră de temelie, de negare a sistemului totalitar la care a fost expus poporul nostru în perioada istorică cea mai recentă. Declarația de independență este expresia voinței suverane a poporului manifestată prin aspirația de a crea un stat democratic, suveran și independent - Republica Moldova, înglobând principiile politico-juridice, general umane, naționale și istorico-culturale etc.

Declarația afirmă independența Republicii Moldova și recunoaște atât principiile construcției statale istorice, cât și conexiunea cu izvoarele dreptului internațional. Astfel, începând cu 1991, statul democratic Republica Moldova, cu oameni liberi și independenți, și-a reconfigurat dreptul de a-și trasa corect și temeinic căile de edificare ale unui stat nou, modern și de a-și așeza toate atributele de rigoare, instituțiile statale și legile pe făgașe fundamentale de drept, în marea familie de drept romano-germanică.

Pentru a înțelege procesul de elaborare a Declarației de independență, pentru a descifra scopul ei și procesul prin care au trecut autorii ei, vom efectua incursiuni în trecut - și vom extrage explicații istorice cu statut de legități.

Dimensiunea istorică își trage sevele în îndepărtatul an 1918, când la 24 ianuarie 1918 tânărul stat - Republica Democratică Moldovenească - proclamat la 2 decembrie 1917 s-a desprins de Imperiul rus printr-o primă Declarație de independență². Declarația de independență are o semnificație aparte în elucidarea unei probleme delicate, anume cea a formării și evoluției statalității noastre.

Declarația oferă unele consemnări privind începuturile Republicii Democratice Moldovenești și anume „Republica Moldovenească neatârnată își pune ca scop pacea și înțelegerea prietenească în viața politică și economică cu toate țările îndepărtate și vecine...Îndeosebi Sfatul Țării și Sfatul Miniștrilor Republicii Moldovenești se va sili să cheme cât mai degrabă adunarea poporană pe temeiul glăsuirei obștești, care va hotărî desăvârșit rânduiala lăuntrică în țară și legăturile ei de unire cu alte țări, dacă aceasta o va cere binele popoarelor republicii noastre”.

* **Andrei Smochină**, doctor habilitat în drept, profesor universitar, vicedirector al Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM

¹ Legea nr. 691-XII din 27 august 1991 privind Declarația de independență a Republicii Moldova. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1991, nr.11-12, p. 60-62.

² Declarația Sfatului Țării al Republicii Democratice Moldovenești din 24 ianuarie 1918 privind declararea independenței. Ziarul *Cuvânt Moldovenesc*, nr.10, 29 ianuarie 1918.

Prima declarație de independență reflectă un principiu esențial al suveranității statului - ideea că „zidirea vieții noastre nu va fi atinsă de nimeni și că nimic nu primejduiește neatârănarea și slobozeniile, dobândite prin revoluție... deacum și pururi neatârnat” La cele menționate mai sus se poate adăuga și apelul către întreaga populație „la unire, la muncă pașnică și la calm spre binele și folosul tuturor etniilor din Republica Democratică Moldovenească”.

Să revenim pentru un moment la o întrebare simplă – ce este independența și despre ce valori amintește acest termen. Textele juridice vorbesc laic despre independență în sensul de dreptul unui stat de a-și rezolva liber toate problemele interne și externe, fără amestecul din afară. Explicația de mai sus este foarte laconică, poate chiar prea lapidară, și nu deschide culisele evenimentelor tumultuoase de la sfârșitul anilor 80 - începutul anilor 90 ai secolului XX.

Desprinderea Republicii Moldova de URSS s-a produs la 27 august 1991. Această desprindere a comportat un caracter evolutiv, pregătită de către deputații poporului aleși în mod democratic în 1990 și precedată de adoptarea mai multor legi și expunerea viziunilor de viitor.

O primă realizare memorabilă pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului a fost adoptarea Legilor cu privire la statutul limbii de stat și cu privire la revenirea limbii la grafia latină³, și mai apoi, a Legii cu privire la schimbarea denumirii statului în Republica Moldova⁴. Trebuie menționate și alte acte ale organelor de stat: adoptarea Legii cu privire la Stema de Stat a R.S.S.M.⁵, aprobarea Decretului cu privire la puterea de stat,⁶ adoptarea Legii cu privire la proprietate⁷, adoptarea Declarației despre suveranitate din 23 iunie 1990⁸, condamnarea pactului Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru Basarabia⁹, boicotarea referendumului unional din 17 martie 1991 privind

³ Legea 3464-XI din 31 august 1989 cu privire la statutul limbii de stat a R.S.S.Moldovenești. În: *Veștile Sovietului Suprem*, nr.5,1989, art.216; Legea 3462-XI din 31 august 1989 cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină. În: *Veștile Sovietului Suprem*, nr.5, 1989, art.214; Legea 3465-XI din 1 septembrie 1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. În: *Veștile Sovietului Suprem*, nr.5,1989, art.217

⁴ Legea cu privire la schimbarea denumirii statului RSS Moldova în Republica Moldova, în *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*,1991, nr.7-8-9-10, p.6-7, art.64.

⁵ Legea nr.337 din 3 noiembrie 1990 cu privire la Stema de Stat a R.S.S.M. În: *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr.11, p.756-758, art.267; Hotărârea Sovietului Suprem, nr.17 din 12 mai 1990. Regulament cu privire la Drapelul de Stat al RSSM. În: *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr.5, p. 273-274, art. 93.

⁶ Decretul cu privire la puterea de stat, Hotărârea Parlamentului R.S.S. Moldova nr.201-XII din 27 iunie 1990. În: *Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova*, 1990, nr. 8, art. 208.

⁷ Legea nr.649-XII din 22 ianuarie 1991 cu privire la proprietate. În: *Veștile Sovietului Suprem al R. S. S. Moldova*, 1990, august, nr. 8., p. 514-515, art. 208.

⁸ Declarația Suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, Hotărârea Parlamentului R.S.S.Moldova, nr.148-XII din 23 iunie 1990. În: *Veștile Sovietului Suprem al R.S.S.Moldova*, 1990, nr.8, art.191-192.

⁹ Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova cu privire la avizul Comisiei Sovietului Suprem al R.S.S.Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pen-

necesitatea menținerii URSS, susținerea deschisă a poziției anti-puci a Federației Ruse din august 1991 etc.

Nu trebuie să uităm că pentru independența Republicii Moldova a fost plătit un preț inestimabil, manifestat prin vieți omenești pierdute în perioada conflictului armat din localitățile din stânga Nistrului, prin dezintegrarea teritoriului și prin dezbinarea populației.

Toate aceste pierderi reprezintă o amintire tristă și totodată un test pentru noi, contemporanii. Reintegrarea Republicii Moldova a devenit o problemă prioritară, mai ales că autoritățile statului nu pot asigura respectarea drepturilor și libertăților omului pe o parte din propriul teritoriu. În toți acești ani o rezolvare onorabilă a diferendului transnistrean nu a fost identificată. Forțele externe continuă să împiedice opera de edificare a statului și calea aderării la Uniunea Europeană a Republicii Moldova.

Declarația de independență adoptată la 27 august 1991 statornicește temelia noului edificiu social al Republicii Moldova și oferă un cadru juridic nou pentru guvernare. Cu desăvârșire, alături de Declarația de suveranitate, ea este un act de temelie a statului nostru și trebuie asimilată și aplicată cu convingere și clarviziune.

Conducerii Republicii Moldova i-au fost încredințate de către popor o serie de sarcini, de angajamente, și anume - construcția unui stat de drept în toată plenitudinea și asigurarea statalității. Reforma și modernizarea instituțiilor de stat a început, practic, prin Declarația de independență.

Importanța cunoașterii și cercetării transformărilor de conținut, care au survenit în dreptul constituțional după actul istoric de proclamare a independenței Republicii Moldova la 27 august 1991, derivă din necesitatea de a stabili cu precizie dacă procesul de orientare a sistemului politic a statului spre democrație și tendințele în construcția instituțională a autorităților publice și a mecanismelor de guvernare pot fi catalogate ca fiind pozitive, că se dezvoltă în conformitate cu sistemul conceptual al doctrinei constituționale contemporane. Perioada de afirmare a independenței Republicii Moldova a implementat și elemente noi, pozitive în viața politică transformatoare a statului, în special, sistemul multipartit bazat pe concurența politică, a celui de alegeri de alternativă, o economie de piață, un sistem juridic bine determinat, dar și negative, care au generat degradarea sistemului economiei naționale (scăderea încrederii populației față de atingerea bunăstării promise, compromiterea profundă a sistemului de justiție, reformele de lungă durată generând o polarizare a societății, lipsa capacității de a comunica eficient).

Această polarizare este astăzi reflectată în constelația de partide politice active din societate și trebuie să fie contemplată printr-o prismă pozitivă. De-

tru Basarabia și Bucovina de Nord. 23 iunie 1990, nr.149-XII; Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele acestui pact pentru Basarabia. În: Materialele conferinței științifice din 26-28 iunie 1991, Chișinău, 1991.

clarația de independență ilustrează adecvat calea spre o societate care evoluează prin intermediul procedurilor democratice de alegeri, de dezbateri parlamentare, de moțiuni de cenzură și referendum.

De aceea, orice demers de cunoaștere a tendințelor în construcția instituțională a autorităților publice și a mecanismelor de guvernare are datoria de a recunoaște elementul evolutiv și transformator al sistemului democratic, ale cărui principii constituționale și dispoziții se regăsesc, unele aproape identic formulate, în constituțiile statelor europene. Chiar și o recapitulare sumară a istoriei noastre demonstrează elocvent că proclamarea independenței Republicii Moldova este un pas istoric fără precedent în edificarea unui stat democratic și de drept¹⁰. Declarația de independență a pus fundamentul unui stat democratic, în care să se respecte drepturile omului conform rigorilor internaționale¹¹.

Republica Moldova a fost recunoscută de toate statele lumii, devenind membră cu drepturi depline în organizații și organisme internaționale¹². Recunoașterea independenței Republicii Moldova de către statele și guvernele lumii a condus la formarea în conștiința maselor a convingerii că importanța stabilirii relațiilor politice, economice, culturale cu majoritatea statelor lumii, stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume în această materie, va putea face veritabile minuni de transformare a regimului totalitar într-o democrație analogică celor din țările europene. Și totuși, doar recunoașterea externă, în sens formal, nu este suficientă. Este nevoie de a privi în ochi adevărul și de a recunoaște că independența este un rezultat al muncii tuturor cetățenilor și un proces intens de lungă durată.

Textul Declarației de independență este expus într-o manieră simplă, posedând o structură armonioasă. Sensul atribuit prin Declarație noțiunilor de: publică - forma de guvernământ, popor - deținătorul, titularul puterii politice, stat suveran - putere absolută a poporului - și independent este strict determinat. Textul Declarației de independență comportă trei accepțiuni: prima statuează și consideră actele de dezmembrare a teritoriului național ca fiind în contradicție

¹⁰ De menționat și faptul că Republica Moldova s-a format pe un teritoriu care inițial, în secolele XIII-XIV, făcea parte din teritoriul statului medieval Țara Moldovei. În virtutea mai multor factori externi, teritoriul Țării Moldovei, și nu numai, s-a aflat timp de mai multe secole sub diferite stăpâniri (Imperiul Otoman și Imperiul Rus) și, este știut faptul, că în perioada diverselor crize politice pe meleagurile noastre ia naștere lupta populației autohtone pentru eliberare națională. Îndelungata luptă se încununază cu succes: la 27 august 1991, când Republica Moldova se înscrisse plenar în noua societate modernă ca rezultat al adoptării Declarației de independență.

¹¹ Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa din 1 august 1975, Aderat la Actul final prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707 din 10.09.91. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Vol. 1. Chișinău, 1998. p.145; Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 // Aderat la Declarație prin hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990; Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21.11.90 // Aderat la Cartă prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707-XII, 10.09.91. *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, Vol. 1, Chișinău, 1998. p.304.

¹² La 2 martie 1992 Republica Moldova devine membru cu drepturi depline al ONU.

cu dreptul istoric și de neam; a doua - definește caracterul noului stat – Republica Moldova; iar în cea de a treia parte a textului și-au găsit expresie doleanțele poporului ca statul declarat independent să fie recunoscut pe arena internațională.

Este de datoria noastră să reamintim, dacă ne referim la importanța istorică a Declarației, că este una din legile fundamentale care au marcat noua epocă a Republicii Moldova, destinată să ofere o deschidere integratoare și un cadru juridic nou pentru guvernare, exprimând voința tuturor păturilor sociale.

Se impune astfel concluzia că Declarația de independență reprezintă un act de inițiere a poporului nostru pe un nou drum și este fundamentat din următoarele considerente:

- enunță că Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și decidă prezentul și viitorul, fără nici o ingerință, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale¹³;
- definește tendințele în evoluția de democratizare a Republicii Moldova, de afirmare a libertății, a independenței și a unității naționale, de edificare a statului de drept și de trecere la economia de piață cu finalități practice.

Declarația de independență își identifică temeiul în spiritul legii, în cadrul dreptului, ca răspuns normativ la provocările timpului. Opera legislativă a legiuitorului tânăr spre democrație a fost dominată de problema elaborării unei noi Constituții – la rândul ei, redactată în 1994¹⁴.

Independența nu este un fenomen abstract. Ea este o realitate, fiind realizată prin exercitarea drepturilor politice - adică dreptul de a alege și de a fi ales; în plus consolidarea culturii și conștiinței juridice naționale presupune ca regulile de comportare să fie consacrate în reglementările constituționale. În contextul menționat, regulile de comportare trebuie să fie acceptate de cei cărora le sunt destinate, iar realizarea acestui drept să devină o datorie civică inalienabilă.

Un popor liber și independent este capabil să-și aleagă liber și fără ingerințe sistemul politic preferat de guvernare. O alegere liberă nu există în eter. Ea are nevoie de participarea tuturor cetățenilor în viața politică a statului și nu numai. Cei aleși, sau numiți în posturi, trebuie să-și adjucească încrederea electoratului la momentul alegerii și în perioada exercitării funcțiilor lor.

Democrația este un sistem în care poporul investește în structuri de control, una din ele este și societatea civilă care bate alarma în situațiile în care sunt atestate abuzuri evidente de putere și autoritate. Anume renunțarea la asemenea abuzuri de putere, de repudiere, de judecare în temeieri politice și nerespecarea voinței poporului au fost pietrele de temelie ale Declarației de independență.

Declarația de independență a marcat un prag istoric peste care am trecut, dar care ne amintește tuturor că eforturile de a menține un stat independent

¹³ Legea nr. 691-XII din 27 august 1991 privind Declarația de independență a Republicii Moldova. *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*, 1991, nr. 11-12, p. 60-62.

¹⁴ Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2.08.1994, nr. 1.

trebuie să fie permanente. Consider necesar ca Declarația de independență să fie introdusă, fără anumite intervenții în Constituția Republicii Moldova. Conținutul ei nu se modifică. Supremația actului menționat implică, în mod necesar, ca toate actele, indiferent când au fost adoptate, să nu se afle în contradicție cu prevederile Declarației.

Așadar, ziua de 27 august 1991, la 20 de ani de la Declarația de independență, nu este doar o amintire, ci și un apel și un îndemn la muncă făuritoare și responsabilă a tuturor cetățenilor pentru binele de azi și de mâine al Moldovei. Sincere felicitări, urări de sănătate și succese pe măsură tuturor cu prilejul împlinirii a două decenii de la proclamarea Independenței noastre.

Rezume

Nous considérons totalement justifiée l'affirmation que la République de Moldova s'est constituée en tant qu'État indépendant à la fois avec l'adoption par le Parlement du pays de la Déclaration d'indépendance du 27 août 1991. Les 20 ans de profondes réformes économiques, sociales et politiques ayant déterminé la garantie de la mise en oeuvre des dispositions de la Déclaration d'indépendance sont significatifs pour la Moldova. Dans ce sens, on atteste la consolidation de quelques directions et principes formulés dans l'acte d'indépendance et utilisés par le législateur dans différents contextes de l'organisation du cadre politique et juridique de l'État dans les conditions de l'indépendance. La déclaration d'indépendance ne peut comprendre qu'une seule volonté. La suprématie de l'acte mentionné suppose nécessairement que tous les actes, sans différence du moment de leur adoption, ne soient pas en contradiction avec les dispositions de la Déclaration d'indépendance.